

УДК 349.42

Сергій Коваленко,*здобувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ КАДРІВ ДЛЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Стаття присвячена дослідженню правових аспектів профорієнтаційної роботи при підготовці кадрів для сільськогосподарського виробництва. Автором досліджено правові засади професійної орієнтації при підготовці кадрів для аграрного виробництва. На основі аналізу наукових джерел сформульоване поняття професійної орієнтації при підготовці кадрів для аграрного виробництва, визначено головну мету профорієнтаційної роботи при підготовці кадрів для аграрного виробництва.

Ключові слова: професійна орієнтація, сільське населення, підготовка кадрів, аграрне виробництво.

Постановка проблеми. Не потребує доведення теза про важливість якнайшвидшого вирішення проблем соціального розвитку села, де проживає основний контингент потенційних кадрів у сфері аграрного виробництва.

Важко не погодитися із думкою, що найважливішим напрямом підготовки кадрів для села є послідовне вдосконалення профорієнтаційної роботи, що сприятиме, по-перше, закріпленню кадрів на сільськогосподарських підприємствах, по-друге, постійному зростанню їхнього освітнього та кваліфікаційного рівня [1, с. 166-167].

З огляду на незворотність шляху України в напрямі побудови правової держави, слід зазначити, що саме правові аспекти профорієнтаційної роботи при підготовці кадрів для аграрного виробництва потребують глибокого аналізу та системного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання теорії професійної орієнтації знайшли своє відображення у теоретичних та прикладних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: Г. Костюк, Є. Климов, Д. Ніколенко, І. Назимов, З. Нечипорук, Є. Павлютенко, К. Платонов, П. Перепелиця, Н. Побірченко, В. Рибалка, В. Синявський, Б. Федоришин, С. Чистякова, Г. Балл, С. Фукаяма та інші.

Натомість дослідження правових аспектів профорієнтаційної роботи із сільським населенням як основним контингентом потенційних кадрів у сфері аграрного виробництва на сьогодні залишаються поза увагою представників аграрно-правової науки.

Питання профорієнтації при підготовці кадрів для виробництва сільськогосподарської продукції за радянських часів не вважалися першочерговими з огляду на планово-адміністративне управління сільським господарством. Відповідно, їм не приділялася достатня увага представниками науки колгоспного, а пізніше сільськогосподарського права.

У цьому зв'язку можна констатувати, що натеper в Україні не створено ефективної системи професійної орієнтації при підготовці кадрів для аграрного виробництва, що не в останню чергу пов'язано із недослідженістю даної проблеми аграрно-правовою наукою.

Метою статті є дослідження правових проблем професійної орієнтації населення як складової частини підготовки кадрів для аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно відзначити, що у чинному законодавстві України закладені певні організаційно-правові основи профорієнтації.

До основних міжнародних документів, які є складовою частиною національного законодавства, слід віднести такі, як: «Рекомендація щодо професійного орієнтування № 872» від 01.07.1949 та «Конвенція Про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів № 142» від 23.06.1975 Міжнародної організації праці, «Європейська соціальна хартія» Ради Європи від 03.05.1996 та ін.

Серед вітчизняних джерел правового регулювання профорієнтаційної роботи можна відзначити Конституцію України, Кодекс законів про працю України, Закони України: від 05.07.2012 № 5067-VI «Про зайнятість населення»; від 23.05.1991 № 1060-XII «Про освіту»; від 05.02.1993 № 2998-XII «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»; від 06.10.2005 № 2961-IV «Про реабілітацію інвалідів в Україні», Постанову Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. № 842 «Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення», Наказ Міністерства праці України, Міністерства освіти України та Міністерства соціального захисту населення України № 27/169/79 від 31 травня 1995 р. «Про затвердження Положення про організацію професійної орієнтації населення», Наказ Міністерства освіти України, Міністерства праці України, Міністерства у справах молоді і спорту України від 2 червня 1995 року № 159/30/1526 «Про затвердження Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається» та ін.

При цьому саме поняття «професійна орієнтація» у чинному законодавстві України визначається по-різному.

Так, згідно із Законом України «Про зайнятість населення» професійна орієнтація населення – комплекс взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізацію здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір або зміну професії та виду трудової діяльності (ч. 1 ст. 32) [2].

У визначенні ж, що міститься у Концепції державної системи професійної орієнтації населення, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. № 842, вводиться така додаткова істотна ознака, як наукова обґрунтованість профорієнтаційних заходів.

Зокрема, у згаданій Концепції професійна орієнтація населення розуміється як науково обґрунтована система взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізації здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності [3].

Зважаючи на складність та комплексність усіх форм, методів та засобів впливу на особу в процесі її професійної орієнтації,

можна вважати справедливим урахування під час визначення відповідного поняття такої ознаки, як наукова обґрунтованість системи відповідних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, що становлять сутність професійної орієнтації населення.

Про необхідність наукової основи системи професійної орієнтації ідеться й у працях учених, предметом дослідження яких були проблеми профорієнтації населення.

Так, на погляд М. В. Бірюкової, професійна орієнтація – це система науково-практичної діяльності суспільних інститутів (сім'я, школа, підприємство, організація, початкові, середні і вищі професійні заклади, центри профорієнтації, служба зайнятості населення та ін.), яка націлена на реалізацію комплексу соціально-економічних, психолого-педагогічних і медико-фізіологічних завдань з метою формування у школярів професійного самовизначення, яке відповідає індивідуальним особливостям кожної особистості й запитам суспільства в кадрах, суспільним вимогам до сучасного працівника. В умовах ринкових відносин актуальність профорієнтації зростає: підвищується потреба особистості в оптимальному професійному самовизначенні, ринок диктує нові вимоги до підготовки і перепідготовки кадрів, і все це – на тлі динамічного економічного розвитку країни, відсутності дійового механізму координації розвитку галузей, підприємств і організацій різної форми власності [4, с. 178].

У навчальній літературі професійна орієнтація розглядається як комплекс науково-обґрунтованих форм, методів та засобів допомоги особистості щодо вибору чи зміни професії, працевлаштування на основі врахування її індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, можливостей та потреб ринку праці в кадрах [5, с. 23].

З урахуванням викладеного можна запропонувати таке визначення поняття професійної орієнтації при підготовці кадрів для аграрного виробництва. Професійна орієнтація при підготовці кадрів для аграрного виробництва – це система науково обґрунтованих економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення населення, передусім сільського, та реалізацію його здатності до сільськогосподарської праці, виявлення здібностей, інтересів, можливостей кожного сільського мешканця, що впливають на вибір ним професії або спеціальності у сфері аграрного виробництва.

На думку І. Ю. Беганської, головною метою професійної орієнтації є сприяння під-

вищенню конкурентоспроможності працівника на ринку праці на основі врахування особистих характеристик кожного шукача роботи та потреб ринку праці, досягнення ефективної зайнятості населення [6, с. 9].

Вбачається, що метою профорієнтаційної роботи при підготовці кадрів для аграрного виробництва має стати сприяння населенню, передусім сільському, на основі виявлення індивідуально-психологічних характеристик, професійних інтересів, нахилів, стану здоров'я кожного сільського мешканця та з урахуванням потреби ринку сільськогосподарської праці в обранні професій та спеціальностей у сфері аграрного виробництва.

Враховуючи загальну тенденцію щодо скорочення числа осіб, зайнятих у сфері аграрного виробництва, у зв'язку із розвитком сільськогосподарської науки і техніки, вдосконалення технологій виробництва аграрної продукції, застосування автоматичних систем керування процесами її виробництва, важливим є вдосконалення правового забезпечення такої невід'ємної складової загальної системи підготовки кадрів для села, як профорієнтаційна робота із сільським населенням, і перш за все із сільською молоддю, що має здійснюватись з урахуванням демографічної ситуації в сільській місцевості та реальних потреб аграрного виробництва у кваліфікованих кадрах.

Незаперечним фактом є те, що у сільській місцевості молодь, маючи природну схильність до сільськогосподарської праці, раніше починає виходити на ринок праці у тому числі й у зв'язку з обмеженим доступом до навчальних закладів. У свою чергу, обмеженість доступу сільської молоді до спеціальної освіти зумовлює в подальшому її нижчу конкурентоспроможність на ринку сільськогосподарської праці.

Професійна орієнтація сільської молоді, що навчається, повинна здійснюватися загальноосвітніми навчальними закладами, позашкільними навчальними закладами, розташованими у сільській місцевості, на всіх ступенях навчання.

Професійна орієнтація сільської молоді, яка навчається, повинна здійснюватися закладами освіти спільно з батьками учнів, підприємствами, установами й організаціями, центрами (відділами) професійної орієнтації територіальних центрів зайнятості, центрів соціальних служб для молоді.

Необхідно зауважити, що для забезпечення сільськогосподарських підприємств кваліфікованими кадрами, перш за все, має бути створена така система допрофесійної підготовки спеціалістів, яка дасть змогу залучати до аграрних навчальних закладів сільську

молодь, яка заздалегідь визначилася з вибором агровиробничих професій та спеціальностей і яка бажає працювати у сільському господарстві.

У зв'язку із цим головний тягар профорієнтаційної роботи серед сільської молоді покладається на сільську школу, яка на сьогодні практично не виконує своєї важливої соціальної функції – забезпечення професійної орієнтації учнів.

При цьому основним проблемним питанням сучасної сільської школи є наявність суперечності між необхідністю забезпечити учням широкий спектр освітніх послуг високої якості у тому числі щодо їхньої професійної орієнтації та неможливістю це зробити на рівні кожної окремої сільської школи у зв'язку зі складністю вирішення проблеми фінансового, кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Слід зазначити, що Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158, розв'язання проблеми кадрового забезпечення аграрного сектору планувалося здійснити з удосконаленням механізму професійної орієнтації в сільських школах, добору та залучення обдарованих дітей із сільської місцевості до здобуття освіти у вищих навчальних закладах, насамперед аграрних [7].

Але, як показує практика, відповідні плани з удосконалення механізму професійної орієнтації в сільських школах, добору та залучення обдарованих дітей із сільської місцевості до здобуття освіти у вищих аграрних навчальних закладах до 2015 року так і не були реалізовані.

Скорочення чисельності учнів внаслідок несприятливої демографічної ситуації і застаріла матеріально-технічна база шкіл призводять до неефективності функціонування наявної шкільної мережі. Бюджетних ресурсів недостатньо для утримання наявної мережі і надання якісних освітніх послуг.

У цьому контексті перспективним видається запровадження таких організаційно-правових форм освіти на селі, як освітні округи, створення яких передбачено Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схваленою Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 [8].

До складу таких освітніх округів можуть входити опорні загальноосвітні навчальні заклади, їхні філії, навчально-виховні комплекси з профільним навчанням у складі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, міжшкільні навчально-виробничі комбінати тощо.

За умови малої чисельності населення в окремих селах району створення освітніх округів може сприяти ефективному використанню необхідних кадрових, матеріально-технічних, фінансових ресурсів для вирішення завдань кількох сільських загальноосвітніх навчальних закладів у галузі професійної орієнтації сільської молоді.

Вбачається, що під час профорієнтаційної роботи у сільській місцевості потрібна орієнтація сільської молоді на сільський спосіб життя з його близькістю до природи, щирим і неформальним спілкуванням жителів громади, раннім залученням дітей до трудової діяльності.

Тобто навчання і виховання сільської молоді має спрямовуватися на відродження споконвічної любові до землі, готовності жити й працювати на ній.

Створити умови для надання сільській учнівській молоді поглиблених знань з основ аграрних наук, її професійного самовизначення, оволодіння нею знаннями про навколишнє середовище та формування екологічної культури особистості, набуття навичок і досвіду розв'язання екологічних проблем, а також створити можливості для самореалізації і розвитку природних нахилів та інтересів, індивідуальних здібностей кожної сільської дитини, задовольнити її потреби у професійному самовизначенні може система позашкільної освіти.

Відповідними організаційними формами позашкільної освіти можуть бути центри, будинки, клуби еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, створення яких передбачено Положенням про центр, будинок, клуб еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станцію юних натуралістів, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 10.05.2002 № 292 [9].

Запровадження таких організаційно-правових форм позашкільної освіти надасть можливість учням формувати знання, уміння та навички у певних галузях сільського господарства, зокрема: квітництві, садівництві, грибівництві, бджільництві тощо, що сприятиме їхній професійній самовизначеності та вихованню в них поваги до сільськогосподарської праці.

При цьому вбачається, що перелік галузей сільського господарства не повинен обмежуватися переліченими вище, а включати й інші галузі сільського господарства з урахуванням вікових особливостей учнівської молоді.

Окрім того, заслуговує на увагу думка О. М. Медведєва, що в сільській місцевості можуть бути ефективними не лише певні, так би мовити, стаціонарні навчальні заклади, але й мобільні профорієнтаційні підроз-

ділі відповідних державних територіальних органів, що реалізують політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції. Подібна практика існує, зокрема, у таких розвинутих у сільськогосподарському відношенні країнах, як Німеччина та США [10, с. 35].

Корисним для нашої держави також може бути досвід Англії, де приватні бізнес-компанії тісно співпрацюють зі школами, надаючи їм необхідну допомогу, й одночасно диктують свій напрям ведення професійно орієнтованої роботи в тих навчальних закладах, якими вони опікуються. Як правило, профорієнтація в цих школах спрямована на те, щоб забезпечити підприємства-опікуни професійними кадрами. Тобто професійна орієнтація перебуває в прямій залежності від тих економічних та соціальних умов, які склалися в суспільстві на даному етапі його розвитку [11, с. 13].

Такий підхід вбачається досить перспективним при розробці організаційно-правових форм професійної орієнтації сільської молоді при підготовці кадрів для аграрного виробництва, зважаючи на особливості агро-виробничої діяльності, яка здійснюється на певній відокремленій території – за межами великих населених пунктів, у сільській місцевості, де відповідні підприємства – виробники сільськогосподарської продукції – орієнтуються на певний обмежений контингент потенційних кадрів – сільське населення.

Висновки

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що профорієнтаційна робота при підготовці кадрів для аграрного виробництва повинна базуватися на наукових дослідженнях, спиратися на положення міжнародних та вітчизняних нормативних документів і практичний досвід розвинутих країн світу.

Доцільним вбачається розроблення та прийняття закону «Про основні засади кадрового забезпечення аграрного виробництва», в якому слід визначити організаційно-правові заходи щодо проведення профорієнтаційної роботи перш за все у сільській місцевості, зокрема у сільських школах, позашкільних навчальних закладах, розташованих у сільській місцевості, з метою сприяння сільській молоді у її професійному самовизначенні.

Саме системна, комплексна і конкретна профорієнтаційна робота із залученням роботодавців, навчальних закладів, державної служби зайнятості є найбільш дієвим засобом формування у населення, передусім сільського, мотивації до праці у сфері аграрного виробництва, усвідомленого вибору ним агро-виробничих професій та спеціальностей, потрібних сучасному ринку сільськогосподарської праці.

Список використаних джерел:

1. Чигрин В. О. Сільська молодь : досвід комплексного соціологічного аналізу : збірник научних трудов / В. О. Чигрин ; Гуманіт. ун-т «Запоріж. ін-т держ. та муніцип. упр.», Тавр. держ. агротехн. акад. – Мелітополь : ЗІДМУ : ТДАТА, 2006. – 383 с.
2. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013 – № 24. – Ст. 243.
3. Концепція державної системи професійної орієнтації населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. № 842 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 72. – Ст. 2426.
4. Бірюкова М. В. Технології функціонування системи профорієнтації в умовах ринку / М. В. Бірюкова // Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія». – Х. : Вид-во НУА, 2004. – Т. 10. – С. 175–185.
5. Професійна орієнтація : підручник для студентів ВНЗ / [Є. В. Єгорова, О. М. Ігнатівич, В. В. Кобченко та ін.] ; за ред. О. М. Ігнатівич ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 239 с.
6. Беганська І. Ю. Професійна орієнтація та професійна освіта в Україні : теорія і практика : монографія / І. Ю. Беганська; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк : ВІК, 2012. – 449 с.
7. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 73. – Ст. 2715.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 50. – Ст. 1783.
9. Положення про центр, будинок, клуб еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станцій юних натуралістів : Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.05.2002 № 292// Офіційний вісник України. – 2002. – № 23. – Ст. 1139.
10. Медведев О. М. Правовые проблемы / О. М. Медведев // Государство и право. – 2001. – № 8. – С. 30–36.
11. Балацька Н. І. Професійна орієнтація учнів у сучасних середніх школах Англії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н. І. Балацька ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К. : [б. в.], 2004. – 23 с.

Стаття посвячена дослідженню правових аспектів профорієнтаційної роботи при підготовці кадрів для сільськогосподарського виробництва. Автором досліджено правові основи професійної орієнтації при підготовці кадрів для аграрного виробництва. На основі аналізу наукових джерел сформульовано поняття професійної орієнтації при підготовці кадрів для аграрного виробництва, визначено головну мету профорієнтаційної роботи з сільським населенням.

Ключевые слова: професійна орієнтація, сільське населення, підготовка кадрів, аграрне виробництво.

In the article the legal aspects of career guidance when training personnel for agricultural industry are investigated. The author has studied the legal basis for career guidance training for agricultural industry. Based on the analysis of scientific sources the concept of career guidance when training personnel for agricultural industry is formulated, the main goal of career guidance work with the rural population is defined.

Key words: career guidance, rural population, staff training, agricultural industry.

